

ŽELJKO KOVAČIĆ

**Šege
i
navade
Podravine**

ŠEGE I NAVADE PODRAVINE (vraćenje, čaranje, verovanje i igranje)

Autor: ŽELJKO KOVAČIĆ

Naslovna stranica: IVAN TOMERLIN

Crteži: PETAR PETROVIĆ

Riječ, ujedno i pogovor: ĐUKA TOMERLIN PICOK

Lektor i korektor: VELIMIR PIŠKOREC

**Tehnička obrada: „PRIJEPIS I UMNOŽAVANJE”
JOSIP PLEADIN, ĐURĐEVAC**

Izdavač: FONDACIJA ĐUROKA PICOKA

Tisak: „MULTIPRINT”, VIRJE

KNJIGA 1 – PROZA

ĐURĐEVAC, 1989.

BACKANJE (verovanje v igri)

Backanje, kakti igru, pratila su verovanja pastirov. Dobiti „Sunce” v igri, značilo je veliko veselje za dotičnoga pastira. Ne samo kaj je dobil največjega broja, to je bilo za njegovo razmišljanje i veliko božanstvo s kojim ide vručina i se dobro, kakti blagodati.

To je bil sakidešnji način poštovanja toga backa, i retko gda se moglo čuti kojega da klene pravo Sunce. Jel kleti Sunce, bil je smrtni grej i uvreda gorečega božanstva (svetlečega).

Dok so delali pastiri backe, zbegavali so napraviti punoga Meseca, jel so verovali da je na njemu Adam z Evom, preteraniki z božjega raja.

Rajši so zdelavali z mekoga dreva mladoga Meseca, kojemu so posvećivali i stije: „O, mladi mladenec, moj zeleni venec. Pomladi mene, kak sam sebe!” Koji bi vlovil mladoga Meseca, dok iče se backe, taj neje štel iti lovit ribe jel je verual da Mesec deluje na ribe i nikaj se za njegove vladavine nemre vloviti.

Dok so za zvezdice rekli da sakoga v životu prati nekoja, ali so mislili, dok se je v noći videl trag koje, netko je spustil dušu i vmrl. Negda so pomišljali da takve zvezdice donose i sreću ako se je v hipu poželjelo nekaj za se dobroga. Čem svetleći trag zvezde otije, se je ž njom otišlo.

Najmenši stupčeci, v igri, bili su predznak sirotinjstva, kak je većina pastirov i bila v životu. Takvi stupčeci značili so male ogradice i mala imanja.

Vekši stupčeci, vekša so briga i otadanje v kraljevske i carske dvore na večno služenje i poslušnost.

„Repača” je za sakojega muškoga bila prava nesreća, pogotovo ako je bil narasel za vojsku. To je značilo iti v rat, boriti se i poginoti, zgubiti mladoga života i vmrti.

„Ded ili stari japa”, bil je bacek kojega so si šteli vloviti i prijeti v ruke, jel so mislili da budo srećneši i bogateši v životu.

„Drapača”, kakti bacek, bila je pokora za nekoga i kazna, jel so ž njom drapali po dlane ruki i to je strašno bolelo.

„Babi ili staroj majki” nitko se neje raduval. Si so ju zbegavali vloviti z rukaj, jel i doteknoti ju bilo je isto kajda si ju prijel prav. Za babu se pripovedalo da je sama po sebi nesreća, da je z vragom vu vezi, a čak je tri dneva i stareša od njega i mudreša. Neje bil retki slučaj, dok so pastiri sreli staru i grdu majku, zaopadali so ju i svoje blago daleko oterivali od nje.

„Deščice”, saka sama za sebe neje nekakva opasnost, ali više deščic, to je opomena da bu netko vmrl, to je znak lesa i smrti, sprevoda. No nekoji so znali reći zbog deščic: „Kaj me čeka, to se nemre ni zbeći!”

„Rasove” isto ne nose sreću, to so vrazji znaki i vrag ž njema v peklu

premeče i naitava grešne duše. No, ako je i koji dobio te nesrećne rasove, rekel je: „Molji se bogu, ali se nemoj ni vragu zameriti!”

„Lopata” je bila znak posla, al nuz deščico značila je nečiji sprevod.

KUTURANJE (ŠIKANJE)

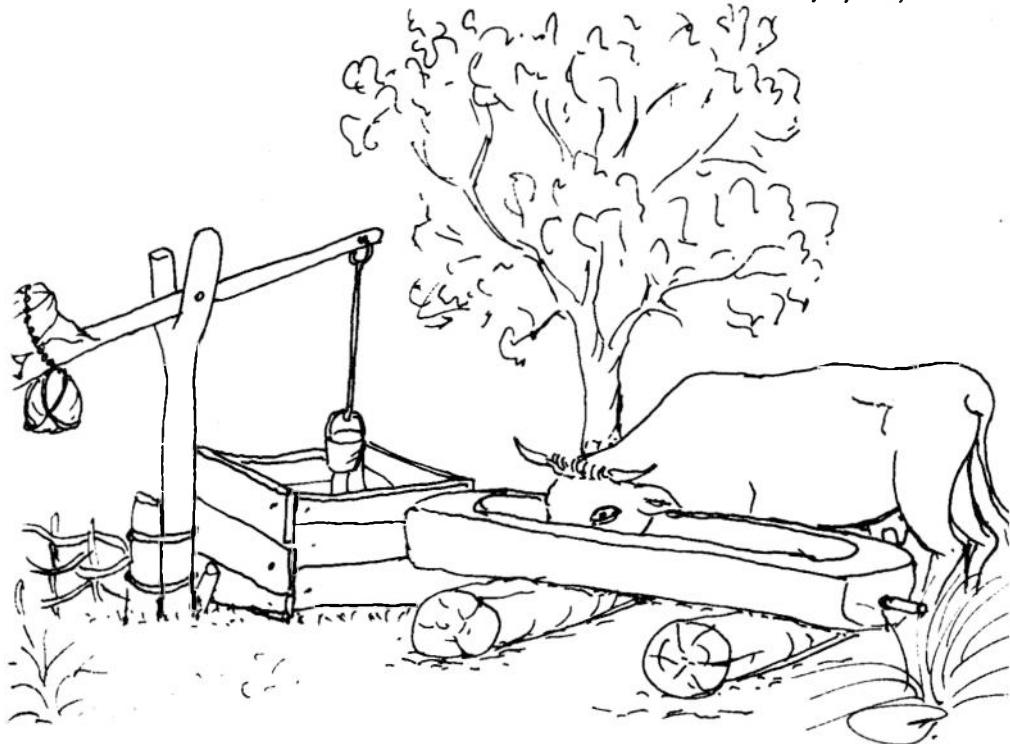
Z ovom igrom pastiri so započinjali i prestajali sakoga dneva. Saki igrač imal je veliku brigu kaj leti i preleče znad glavi, nad šumom, livad, bentov, stez, strnjakov.

Neso se raduvali kanjuru, permušu, ni sovi. Kanjur i sova so tiči grabežljivci, permuš potseča na vraga i vraže posle.

Popevanje i prelet sove značil bi nesreću, a za nekoga i skorašnju smrt. Gluntak ili fruglač znal je tresnoti nekoga v glavu, zrušiti, strupari nosa, gležnja, ošepaveti, i to se pripisavalo sovi kaj je preletela i zapopela.

Za sraku so mislili da nosi vesti, sreću i nesreću. Dok rebeti, krešči, bež od nje, smrt je pred vrate i bu nekoga zgrabila morti denes ili zutra.

Kukuvača neje bila preveć pogibeljnja, za nju se je reklo da nosi glase prevarantov i tatov, prevrtljivcov i srahljivcov, za nju je najvećše

poštenje dok čkomi.

Čaplju videti dok leti značilo je za nekoga da se bu penol na trni, ili spekel v koprivaj.

Kača, pogotovo zelena bila je velika opasnost i nosila je za nekoga i smrt, znala je vgristi kuturaša, pak so od njezinoga otrova vmirali.

Bojali so se i guščara jel so mislili da je i on otroven i moreš vmrti ako te vgrizne i polizne z jezikom.

I od slepovuža so bežali bosí zato kaj so pripovedali da je on tak strašno srdit i jak i opasen, jel se od lutine oče rastrgati i v hipu lutine se mora pobeči i meknoti od njegove lutine.

Pastire je bilo straj grmljavine, ali so mislili i verovali da nebu v nje tresnolo dok ina rastja i drugačšega stablovlja i drevovlja.

Veter je bil za igru pogoden, no negda so se i njega bojali dok je rušil granje, donel leda i zvadil drevlje.

Kuturanje v muške dneve (tork i petek) negda je bilo dobro, a negda ne. Baš zato kaj so to bili pravi muški dnevi, kuturaši so se šteli katurati i za inat so se igrali.

Zgubiti gluntaka neje bilo poželjno i zadnji ga vudriti kuturačom da se zgubi, za nekoga je to bila nesreča v igri. Koji bi strgal kuturačo, ili mu je ista spadala z ruk, taj neje imal toga dneva sreču v igri.

Nekoji kuturaši, malo bogateši, imali so i v žepu, po koji put, i ogle-dalo, koje so čuvali kak joko v glavi. Zgubiti ogledalce značilo bi zgubiti svetloga obraza i sreču. Neje bilo nikakvo čudo videti dok so si kuturaši iskali zgubljeno ogledalce. I onaj, koj bi ga prvlje našel, tomu se je nas-mejala sreča.

Zgubiti šklocu, noža, ili kaj od svoje obleke isto je pelduvalo na ne-sreču. Pomišljali so da ne budo imali sreče v gospodarenju, v blagu, rodu žitaric i semu drugomu.

Ako bi koji zgubil lačnjaka z lač, si bi nam viknoli da taj dotični nebu za života i posle smrti srečen.

Rupčeca deklinoga zgubiti na paši i v igri bil je znak da ga bu dotič-na dekla ostavila i za drugoga otišla, da mu nebu verna ako poje za njega.

Dok je oženjenec zgubil rupčeca, redovito je dovadalo do svade do-ma, jel bi žena rekla da ga je dotični drugoj dal i to je značilo nevernost v braku.

Ni gumb neje smel opasti z rubače, a kamoli se zgubiti, jel se mislilo da naskoro doje smrt. Zato so mam si iskali gumba i brže ga prišli nazaj na istu rubaču, da nebi došlo do težeše nesreče.

Neje se smelo zgubiti niti zaručnoga ni venčanoga prstena i to bi bilo nekaj kaj naveščuje vekšu nesreču.

Kravu senjati i kravu blizo sebe videti značilo je biti bogat i boga-teši.

Konja so od sebe oterivali kak znaka nesreče jel on ima vraže kopito

na nogaj kak i sam vrag dok po zemlji oda.

Bogateši kuturaši nosili so čizme i v saraj zateknot klinčec kojega neso smeli zgubiti i dopuščati da ž njega opane latička. Zgubiti cvetje značilo je zgubiti ljubav i vernost, a z laticom je otišel del nekoje sreče.

Detelina s četiri listeka bila je sreča za dukši život, a zgubiti istu značilo je zgubiti nekakvo bogatstvo, posebno v novcu.

Dok je zvonelo pozdravljenje, prestajali so z igrom i govorili da zvono oteriva zle duve i nesreću od čoveka.

Mame so deci davale v platnu pepel svinjski kosti, zemlju i peska da bi bili zaštićeni od sakakvi nesreć i nevolj.

Kokruzni, smesni i rženi kruv činili so zaštitu kakti bože posvete.

Žuteše i modreše perje, zateknjeno za škriľjak i v žepcu značilo je i sreću i borši pogodek kotaća v igri i prelet zrakom.

Podarjeno perje od stareše osobe i boršega kuturaša imalo je značiti i takve vrednosti v igri i semu životu. Dok bi se pero strgalo ili zgubilo, zgubilo bi se i ono kaj se je s tem štelo dati.

Običaj je bil deti i tikvicu za vodu, rakiju ili vino na lačnjak dok se je kuturalo. Na tikvici je znal biti nacrtan cucek, pevec ili kokoš. Cucek je bil znak zaštite od tatov i se druge krađe, naslikana kokoš – sreća v poslu.

VUKAJ SE VERUVALO V SESVEČKEM SVATE PRED PUNO LET

V ZARUKAJ

V tom vremenu zaruki gledelo se na ponašanje dekle i dečka. Čem bi dekla zalupila z vrata, to je bil znak da se oče vdati. Dok dečko nebi prav zaprl vrata za sehom, to bi za njega bil znak želje za ženidbom.

Mladino ruvo pralo se i sušilo dok je cvelo cvetje na voćkaj, jel se mislilo da je to mladenkin život.

Nigdar se neje običavalo beljiti mladenkino ruvo na mlade torke i petke, jel se mislilo da bi štela v te osobe tresnoti strelja.

Dekle slabeše kikaj kupuvale so pletenice, ali so pazile od koga to kupuju da nebi dobile kakvu bolest.

Dok so česale kike pazile so na svoje lasi da ne dojo do klunov tičov koji bi mogli odnesti kiku i napraviti si gnezdo, a dekla za udaju mogla bi dobiti „mernicu“ (vručinu).

Na Veliki petek pokrivali so zrcalo da nebi dekle v zrcalu vidle đavola i obolele od žutice.

Dekla pred svoju udaju neje smela preko obloka gledeti ničijega mrtvika, jel bi mogla oboleti isto od žutice.

Neso smele dekle presti na kolovrate na Luciju da nebi oslepele.

Zbegavale so šivati na fašenske dneve kaj nebi kokoši prestale nesti

jajca.

V proleče veseljile so se dkle lastavici i lastavicaj, jel je i to bil znak skore udaje i svatov za deklu.

NAVIJANJE VENCA

Zu mladenku se z neteka pler venčec i mislilo se da bu to za mladu večit i zdrav život.

Neteka su mešale v rešetu i kaj je ostajalo to je bilo borše, a kaj je prepudalo, to je bilo gorše i nevaljaneše.

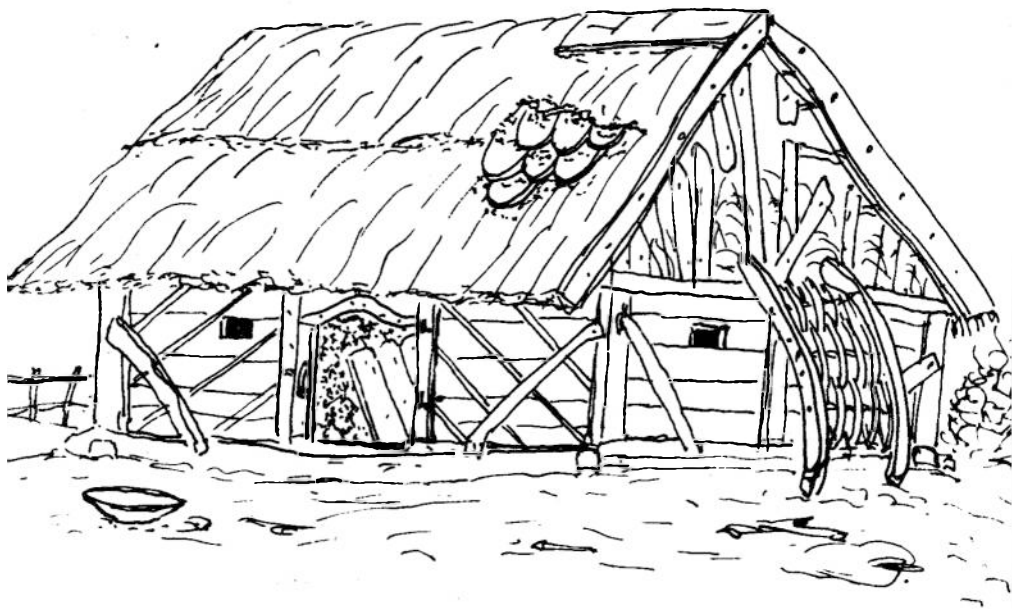
Netek se nametal v menšu strugančicu kaj bi pomogel pri pečenju dobrogu kruva.

Navijalje venčecov pazile so da netek ostane čem duže zelen, a ako bi se posušil, to bi bila skorašnja nesreča.

Ako bi se osušil ružmarin, to je bil znak skorašnje nesreče za mladenca.

Dok je došel mladenec svoje gošćenike pred zaprta mladenkina vrata posle navijanja venčeca, njegovi gošćeniki pričeli so lupati z rukaj i nogaj. To so delali zato kaj bi buduća dečica borše i prav čula.

Svetili so z lampašom i za najvekše mesečine zato da bi njeova dečica dobro vidla i na daleko, kaj bi to zaštitilo njeove joči od slepoče.

PRSTENI

Mladenkina mama mešala je prstene v tanjeru. To je delala zato da bi mlada žena i mladi muž bili navek srečni i doživeli čem dukši život. Ako bi se dogodilo da prsten mladenke ili mladoženje opane z tanjera, to bi značilo da istu osobu čeka velika nesreća, smrt.

Podarjen rupčec mladoženji od mladenke neje bil samo važen zbog našitosti, nego je bil za sreću v životu. Zgubiti ga i zatepsti neje se smelo jel je to bila nesreća makar gda.

Na prstene je mladenka po tri put znala zašiti beloga venca okre škrljaka i to se mislilo da samo tak i Bog pomaže v životu i sreči. Venec na mladoženjinom škrljaku neje se smel raspuščati baš zato da nebi došlo do neželjene nesreče v životu.

PRVI DNEV

To je bil dek dok se išlo po mladu i ž njom na venčanje. Stareše majke so savetuavale mladenku da zeme rešeto i čez nje gledi svega mladoženju da bi ga čem prije opazila neg on nju. Tak bi bila ona sposobneša v vođenju gospodarstva i v gospodarenju ze sem.

Pred venčanje mladenki so dali v cipelu železnjaka kaj nebi celoga života bila siromašna i bez novac.

Dok je mladenka na se nametala opravinje opremalje so joj znale deti pocuknjaru naopak kaj bi se tak bolesti i nesreče oterale nastran i drugam.

Z svetom vodom so deklu-mladenku škropili da i s tem oterajo se kaj ne treba i kaj bi moglo naškodeti mladoj ženi.

Mladenki so dali nekuliko mali žlic kuvanoga mlekeka kaj bi joj dečica bila zdrava i bela.

Neje bilo nikakvo čudo videti mladenku kak v komori gledi na obločec i prek fušpanskoga venčeca jel se verovalo da bu jakša od čoveka v semu i sačemu, da bu ž njem mogla gospodariti i da ju bu navek slušal.

NA PRISEGU

Negda se išlo na prisegu v cirkvu. Dok so išli svati k cirkvi znalo se dogoditi da je netko banol i namerno prešel zmed mlade i mladenca kaj bi je kotobož čem prije rastavil v životu.

Dok so išli svati k cirkvi i pričela padati kiša si so znali reči da je to zato kaj je mladenka jela mlince napravljene z mlekem.

Znalo je i grmeti dok so išli svati, mam so se čuli komentari da i takov život čeka mladence.

Mirno i sunlano vreme tumačilo se kak lep i miren život v kojemu

bu puno poštovanja mladoga čoveka i žene.

Mladini so mladu navučali da prva prekorači cirkveni pocek kaj bi v semu bila prveša od čoveka.

POZOVIČI

Dok so bili mladenci na venčanju dovažali so mladoženjini pozoviči. Nosili so zakičenoga i gizdavoga pevca, a s tem so šteli reči da takov mora biti i mladoženja.

Prazna jajca okre pevčevoga vrata bila so šala ali i straj da takov nebu mladoženja i bez potomstva.

Puna jajca neso šteli vešati na vrat pevčev jel bi se moglo dogoditi da se med njimi najde šlaprček koji bi bil i srāmota i nemoć mladoženje v bračnem životu.

Dok so pozoviči išli nazaj, k mladoženji, gazdarice so znale v košaru deti kosti, lupine jajec i drugo smetje. Tak so mislili da se od iže nose nesreče.

NA JUVU

Pri tem običaju saki je gošćenik dal na tanjer tuliko novac kuliko je mogel i imal.

Dok bi mladenka sedela za stolom pazila je da ne dene noge v križ. Ako bi to sčinila, verovali so gošćeniki da joj budo dečica v križ gledela.

Dok je mladenka jela, pazili so da ne poje prosene i hajdinske čurke jel bi zasigurno dobila krvge na nogaj (otekline).

S tanjera kojega je jela neje smela potrti, ili da bi joj opal i potrl se, mam bi saki rekel to nebu dobro, pelduje na nesreču.

PO RUVO

Navek se išlo po ruvo k mladenki oko tri ili četiri vure popolne. Dok so nametali i prepeljavali ruvo, pazili so da netko ne dene kaj v kola. Bojali so se peruški vran i garvana. Imali so straja od coprij i nesreč. Neštoji so baš deli metlju jel so mislili da bu ona zmela kaj ne valja pri iži i v životu mladencov. Ako bi ko zel metlju s kol i spaljil ju, to bi bila velika i sigurna nesreča. To so delali oni koji neso bili za mladu ili mladoženju, šteli so tak nauditi njema v životu i sreči.

Baš neje bilo poželjno voziti ruvo po vetru, kiši i grmljavini. Znali so reči ukučani da budo takov život imali mladenci celoga života, nesrečen i vu svađi i prepirki.

VODE MLADENKU

V Sesvetaj je to bil običaj kaj so mladu vodili po polnoči v dom mladoženje.

• Navek so mislili da je točno, v pol noči, najgorše vreme, da je to vreme coprnice i nrtvejov.

Na križanju znala se mladenka po triput okrenoti na mestu da bi s tem oterala nečije copranje i poništila ga, oterala coprnice i coprnjake koji so tu po skrivečki čakali za drevljom i v grabaj.

Dok je mlada išla k mladoženji, v dvor, znala je reči: „Ja po krov, sen na krov!”

V IŽI MLADOŽENJINOJ

Mladoženjina mama je med prve dočevala mladenku i dala joj da prereže kruva kokružnjaka, da ga dene na stol. Odrezanu jenu snjitu mrvila je okre sebe i znala reči: „Ote, ote, piščeki moji, naječte se!” S tem se mislilo da bu sneja okrej sebe prikupljala obitelj i da bu sreća v iži.

Mladoženja je pak stalno na glavi držal svojega škriļjaka. Verovalo se da bu on jakši i gospodar sega, da bu vodil se posle v gospodarstvu.

Nakon nekojega časa, mladenku so vodili triput okre iže jel se verovalo da bu na takov način se vreau i najboršoj slogi, da se mladi nebudo razišli, da nebu mladenka pobegla k svojema.

NA KOLENČE

V običaju, na kolenče, davali so mladenki dečoka ili dekličku v krilo. Mladenki so v rupčec pripravili kokošju bocku, crlenu jabuku i malo bombonov. Neso joj šteli deti oreje da nebi bila preveč brbljava i jezičava.

NA POČINEK

Dok so mladenci išli na počinek netko je od bližnji znal deti pod postelj mladencov metlju i gusju perušku. Metlja je oterivala sakakve čarolije, zle jezike, ogovarjanja, nagovarjanja. Gusja peruška branila je mlade od dugačkejov jezikov i zločesti nameri.

DRUGI DEN SVATOV

Drugi den svatov bil je kod mladoženje. Dok se je mladenka digla, neje smela iti prva po vodu na zdenec. Ukučani so mislili da je netko del

kakve coprije i zacopral stezu.

Dok je bil nuz mladu sneju mladoženja, ona je mogla vleči vodu zdenca. Čak je to bilo poželjno kaj bu navek v životu čista i bistra pri sakomu poslu.

MLADENKINI PRVIČI

Mladenkini prviči so dovadali k mladoženji na drugi den svatov. Posle svatov branili so mladoj ženi prati svoje velilo jel so mislili da so coprnice nekaj pripravile v beljilu. Posebno se neje smelo mladenkino beljilo prati v tork i petek mladoga tijena, dok se menjal mesec, da nebi koja plata na zlo vlekla.

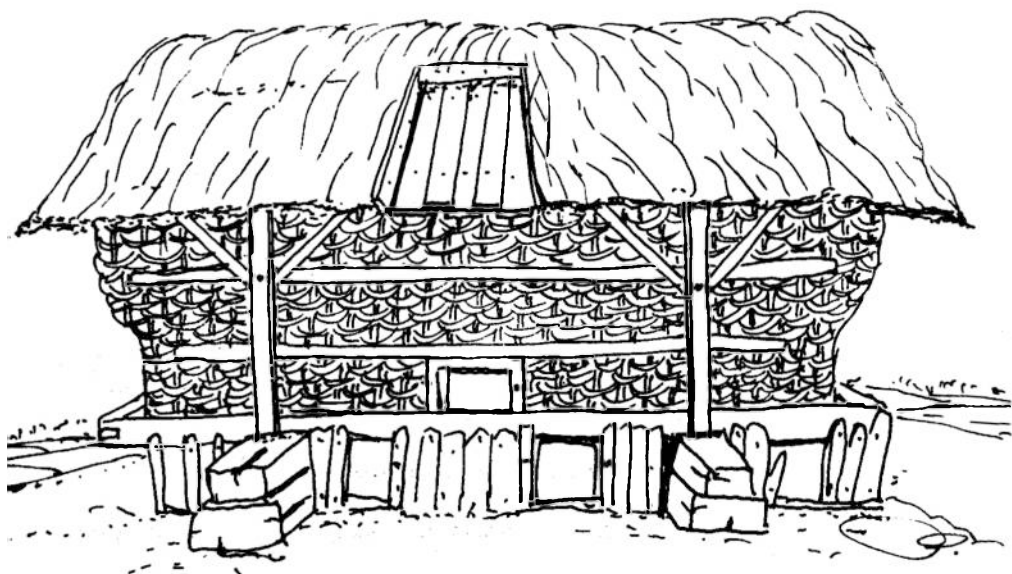
ZADNJICI

Zadnjiči so navek bili posle prvoga tijena svatov. Ako neje bilo se najborše v braku mladomu čoveku i ženi pričeli so si govoriti da je netko nekaj velikoga nacopral i včinil zlo.

Mislile so žene da se coprije naadajo v blazinaj, vankuše i poplunce.

Coprije so bile „klupčeca” (zamotuljki), sakakove dlake, trave z mede, posebno svinske dlake. Coprije so podevali oni koji neso imali rad sneju ili zeta,

Coprije so steravali pregovarjanjem:

*„Imal guščar devet žen,
ne devet, neg osem,
ne osem, neg sedem,
ne sedem, neg šest,
ne šest, neg pet,
ne pet, neg čtiri,
ne četiri, neg tri,
ne tri, neg dve,
ne dve, neg jenu,
ne jenu, neg nijenu.”*

Ovem coprijam se posebno i uspešno bavil v Sesvetaj Krpica Matanov.

VRAČBINE I VRAČANJE

ZAKAJ KOKOŠI NE DELAJO KVARA?

Od kokoši na fašenjek zaklane spravili so drape obično v podrum. Tam bi bile do proleča i devali so jev pod prvu brazdu, da kokoši ne dovadaju kvara delat na tu zemlju.

VRAČENJE Z RASTOVE GUBAJ

Rastove gube so zemivali, posušili i ž njema kadeli kravino vime poradi oteklina.

OTERIVANJE BOLESTI S KONJSKE POTKOVAJ

Konjske potkove so nekoji zemivali s puta i nosili doma. Dok bi potkovu doneli doma, mam so ju deli na jogenj i vun z jognja polevali vodom. Takve potkove pribijali bi na brvenje kokošincov i svinjcov. S takve potkovaj zastavljala se bolest kokoši i svinj.

TELE SE OPČUVALO

Čem se krava oteljila, od mlezivoga mleka žene so napravile mleživu kokružnjaču i njezin prvi reženj dale pojesti kravi. Dok tele počeka mleko od takove kokružnjače nemre obetežati i od betega crči.

PROTI ČEREVOBOLJE

Dok se zaklali svinče i položili ga na zemlju, preko čereva svinčeta

se čerevom delo dete i pričelo vleči za noge naprv-nazaj. Tak se verovalo da detetu nebu nikaj moglo naškodeti za čerevo.

ŽUTILO

Kuval se čaj od šafraka i žutoga čoveka i dal se piti betežnjiku i tak je žutilo prešlo.

PERJE OD CRNE KOKOŠI

Crna kokoš dok prne v krušnu peč i zije živa z nje, perje njeino čoveka pričuvava od sega zla. Tak so se ratniki v prvem sveckem ratu opčuvavali kaj so sehom nosili takvo perje skriti pod opravom. To je nosil Sesvet i Ignac Miklošev, pak je živ došel z prvoga rata.

KAK SO LEĆILI SRABA?

Od četiri vugličkov dvora moralo se zeti zemlje, tri slanke s krova iže i štale. To se vužigalo i pepel se zmešal zemljom. Donela se od kovača okuju i stuklo žveplo (dve kesice). Se se to skupa zmešalo s čistom svinjskom maščom i s tem se mazal sraljivec.

GDA SE DOBI I KAK PREGOVARJA MERNICA?

Ako neko stoji na poceku, a drugi prekorači to mesto dobi mernico (preladu). Pričmo ga boleti kosti i v glavi mu samo šumi i tutnji.

Da bi se rešil te mernice, legne nazupce preko gunja koji je na zemlji. Oterivača mernice zeme mičalničkoga konca i pričme meriti betežnoga od glave do pet, meri raširjene ruke od kažiprsta do kažiprsta. Kaj je bilo dukše, reklo se da je tu nekaj pošemerjeno. Frandašom se vežo ruke ili noge, kaj se v merenju pokaže dukše.

PREGOVARJANJE MERNICE:

*Mernica, nevernica,
sam Jezuš Kristuš odgovarja
i prečista blažena devica Marija.
Ti ne smeš nočku nočkuvati niti dneva dočekata.
Ti moraš otadati z njezinoga tela rodenoga,
kršćenoga, svetem oljem mazanoga.
Ako si mrtvečka, idi na groblje!
Ako si živčena, (pune: puh!) idi na belu kobilu!*

Pregarja se tri put i mernica prejde.

ŽELJKO KOVAČIĆ, rođen 14. siječnja 1937. u Ferdinandovcu. Zaposlen je kao nastavnik u Podravskim Sesvetama. Osim književnim radom (pjesme, pripovijetke, anegdote) bavi se i etnografijom, te je suradnik „Zavoda za istraživanje folkloru” u Zagrebu. Tiskao je zbirku basni za djecu „Basne” 1977. Član je književne sekcije.

RIJEČ, UJEDNO I POGOVOR

Kovačić se je ovim, nadasve vrijednim djelom legitimirao kao maran pregalac, minuciozan, strpljiv radnik koji zna što hoće. Želim mu, a vjerujem da ćete se i vi sa mnom složiti, još dugo, dugo življenje i uspješan rad! Hvala Ti, Željko!

Đuka Tomerlin Picok